

Daria Nedić, univ. bacc. hist. et. univ. bacc. paed.

Dora Rašić, mag. educ. hist. et mag. philol. croat.

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet u Osijeku

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Povijesni kontekst drame Majka Courage i njezina djeca

Bertolt Brecht jedan je od najznamenitijih njemačkih književnika koji je, između ostaloga, ostao upamćen kao gorljivi kritičar povijesnih događanja kojima je svjedočio. Potonje je prvenstveno vidljivo u njegovoj drami „Majka Courage i njezina djeca“. Sukladno tomu, cilj je ovoga rada analizirati povijesni kontekst spomenute drame, odnosno osvrnuti se na povijesna događanja koja su utjecala na Brechtovo stvaralaštvo. Sâm rad polazi od teze kako Brecht u spomenutoj drami iznosi duboku osudu rata, njemačke rasne politike, kapitalističke privrede te religije u čije su ime, najčešće, ratovi vođeni. Na tom tragu, u radu će se prvo govoriti o Brechtovoj biografiji te njegovu stvaralaštvu. Potom će, u kratkim crtama, biti predstavljene glavne odrednice spomenute drame, nakon čega će uslijediti poglavlje koje predstavlja srž rada, a koje se izravno odnosi na analizu

povijesnoga konteksta. Na samom kraju rada bit će iznesen zaključak, prema kojem drama „Majka Courage i njezina djeca“ predstavlja reprezentativni primjer antiratne drame obojene surovom stvarnošću Brechtove svakodnevice.

Ključne riječi: *Bertolt Brecht, „Majka Courage i njezina djeca“, antiratna drama, nacistička Njemačka, kapitalizam*

Uvod

Eugen Berthold Friedrich Brecht (1898. – 1956.) ubraja se među najznamenitije njemačke književnike 20. stoljeća. Na njegovo su stvaralaštvo uvelike utjecale povijesne okolnosti kojima je svjedočio. Ponajprije je riječ o događanjima u nacističkoj Njemačkoj te Drugom svjetskom ratu. Za razliku od drugih književnika i umjetnika koji su nerijetko gubili

vjeru u to da će ratnim strahotama i nacifašističkom pokretu doći kraj, Brecht nikada nije posustao. Štoviše, odlučio se pisanjem boriti protiv okorjela režima jer, kako je sâm tvrdio, „umjetnost nije zrcalo u kojoj se reflektira stvarnost, nego čekić kojom se ona oblikuje“. Na tom tragu on piše antififašističke drame u kojima izravno kritizira nacifašizam i njegove tekovine, ali i rat uopće. Jedna od najistaknutijih Brechtovih antififašističkih drama jest *Majka Courage i njezina djeca*, a istu je počeo pisati potaknut njemačkim napadom na Poljsku 1. rujna 1939. godine.

Cilj je ovoga rada analizirati povijesni kontekst Brechtove drame *Majka Courage i njezina djeca*. Rad polazi od teze kako Brecht u drami, pod utjecajem ondašnjih povijesnih zbivanja, iznosi duboku osudu rata, njemačke rasne politike, kapitalističke privrede te religije u čije su ime, najčešće, ratovi vođeni.

Prilikom pisanja rada korišteno je više literaturnih jedinica različitih autora. Kao najzastupljenije jedinice istaknule su se one čije naslove potpisuju Darko Suvin, Predrag Kostić te Milivoj Solar. Osim spomenutih, korištena je i monografija *To okrutno stoljeće* Bogusława Wołoszańskoga, članak Marijana Bobinca „Bertolt Brecht: Turandot“, internetski izvori kao što su Hrvatska enciklopedija i *Encyclopedia Britannica* itd. U danom su pregledu spomenuti samo neki od autora

literature korištene prilikom pisanja, stoga se detaljniji popis istih nalazi na kraju rada.

1. Bertolt Brecht

1. 1. Biografija

Dana 10. veljače 1898. godine u Augsburgu, provincijskom gradiću Bavorske, rođen je *Eugen Berthold Friedrich Brecht*. Njegov je otac radio u tvornici papira, a pobožna protestantska majka brinula se za njegov odgoj. Zahvaljujući njoj, Brecht je od ranoga djetinjstva poznao Bibliju, što se odrazilo na njegovo stvaralaštvo (*Bertolt Brecht, PoemHunter, 2012*). Na tom tragu, kao šesnaestogodišnjak, u učeničkim novinama objavljuje svoju prvu dramu biblijske tematike. Nedugo potom počinje s radom u augsburškim novinama, gdje njegovi članci bivaju potpisani imenom *Bertolt Brecht*. Godine 1917. mladi Brecht, u Münchenu, započinje studirati medicinu i prirodne znanosti, a pri kraju Prvoga svjetskoga rata služio je u sanitetu, gdje se upoznao s ratnim strahotama koje su ga obilježile. U razdoblju koje je uslijedilo, Brecht napušta spomenuti studij te se posvećuje kazalištu (*Suvin, 1970: 7*). Tako sa svega dvadeset i dvije godine postaje dramaturg poznatoga münchenskoga kazališta *Kammerspiele*, a četiri godine kasnije odlazi u Berlin. Tamo, prema Ante Stamaću, Brecht piše kazališne komade, režira svoje i tuđe predstave

te aktivno sudjeluje u tadašnjim intelektualnim gibanjima (Stamać, 2015: 9). U to se vrijeme počinje zanimati za marksizam, ali isto tako postiže i suradnju s velikim redateljima kao što su Max Reinhardt i Erwin Piscator. Potonji je bio zagovornik političkoga teatra te je svojim stavovima itekako utjecao na Brechta (Bertolt Brecht, *Encyclopedia Britannica*, 2021).

Pojačavajući propagandu i politički teror na njemačkim parlamentarnim izborima, održanima 1932. godine, pobjedu je odnijela Nationalsocijalistička njemačka radnička stranka. Time su nacisti postali najjača stranka u njemačkom parlamentu. Sljedeće je godine Hitler postao njemačkim kancelarom. Koristeći nove ovlasti počeo je provoditi unutarnjopolitičke mjere koje su naciste ubrzo pretvorile u prave gospodare Njemačke (Wołoszański, 2013: 91–93). Sukladno novonastalim okolnostima, Brecht je, kao i mnogi njemački pisci antifašističkoga usmjerenja, bio prisiljen, 1933. godine, napustiti zemlju (Stamać, 2015: 9). Svoje stavove o Njemačkoj izrazio je i u istoimenoj pjesmi čiji su početni stihovi sljedeći: „O Njemačka, blijeda majko! / Kako li sjediš uprljana / Među narodima. / Među okaljanima / Padaš u oči“ (Brecht, navedeno u Suvin, 1970: 74).

Brecht se prvotno skrasio u Danskoj. Ondje piše svoja najslavnija djela, a 1941.

godine odlazi u Sjedinjene Američke Države, gdje ostaje do 1947. godine (Bertolt Brecht, *Encyclopedia Britannica*, 2021). Tamo se pokušao probiti u Hollywoodu, što je za njega bilo, kako ističe Darko Suvin, „poprilično mučno“ (Suvin, 1970: 10). O tome progovara i sâm Brecht u pjesmi *Hollywood* koja glasi: „Svakoga jutra, da zaslužim svoj kruh, / Idem na tržnicu gdje se kupuju laži. / Pun nade / Svrstavam se među prodavače“ (Brecht, navedeno u Suvin, 1970: 85). Za to mu je vrijeme u Njemačkoj bilo oduzeto državljanstvo, a njegova su djela, kao i ona Karla Marxa, Ernsta Ludwiga, Ericha Kästnera i mnogih drugih, bila spaljena (Bertolt Brecht, *Encyclopedia Britannica*, 2021).

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata, Brecht prvotno odlazi u Zürich, a potom u Berlin. Tamo, u njegovu istočnom dijelu, s glumicom i suprugom Helenom Weigel, 1948. godine osniva poznati Berliner Ensemble s kojim je postavljao drame epskoga teatra, ali i svoje redateljske interpretacije svjetskih klasika (Stamać, 2015: 9). Svjetsku je slavu stekao kada je 1954. godine na Prvom pariškom festivalu teatra nacija osvojio prvo mjesto izvedbom djela *Majka Courage* i njezina djeca, a sljedeće je godine u Moskvi primio i sovjetsku nagradu za mir (Suvin, 1970: 10). Slavljen od režima, ali i svekolike intelektualne elite, Brecht 14. kolovoza 1956. godine

iznenada umire. Do danas se smatra „najvažnijim njemačkim dramatičarom 20. stoljeća“, a u povijesti će ostati upamćen „po smionosti izraza, snazi eksperimenta i strastvenosti angažmana“ (Hrvatska enciklopedija, Bertolt Brecht, 2021).

1. 2. Književno stvaralaštvo

Brechtovo se književno stvaralaštvo može podijeliti na tri razdoblja. U prvo razdoblje, prema Anti Stamaću, svrstavamo djela nastala ranih i srednjih 1920-ih godina. Ista su obilježena „anarhoidnom tendencijom prema potpunom neslaganju, prema nihilizmu bez novih vrijednosti na vidiku“ (Suvin, 1970: 13). Tako se u to prvo razdoblje Brechtova stvaralaštva ubrajaju drame *Baal* (1922.), *Bubnjevi u noći* (1922.), *U guštari gradova* (1924.), *Život Eduarda II., kralja Engleske* (1924.), *Čovjek je čovjek* (1926.) itd. (Stamać, 2015: 9).

Drugo je razdoblje „obilježeno racionalističkom tendencijom prema potpunom slaganju, prema pedagogičnosti koja afirmira određene unaprijed zadane vrijednosti, a ista ide k odricanju individualnosti u korist novoga društva“ (Suvin, 1970: 13). Navedeno razdoblje obilježile su drame i pjesničke zbirke nastale kasnih 1920-ih i ranih 1930-ih godina kao što su: *Opera za tri groša* (1928.), *Uspón i pad grada Mahagonnya* (1929.), *Prosjački*

roman (1934.), *Sveta Ivana Klaonička* (1930.), *Iznimka i pravilo* (1930.), *Mati* (1932.), *Tri vojnika* (1932.) itd. (Žmegač, 2005: 149; Suvin, 1970: 11).

Posljednje razdoblje Brechtova stvaralaštva karakterizira „ne samo nihilizam nego i racionalizam“, a isto se odnosilo na djela nastala od sredine 1930-ih do 1956. godine, to jest Brechtove smrti (Suvin, 1970: 13). U treće razdoblje Brechtova stvaralaštva ubrajaju se sljedeća djela: *Majka Courage i njezina djeca* (1939.), *Gazda Puntila i njegov sluga Matti* (1940.), *Dobri čovjek iz Sečuana* (1942.), *Život Galilejev* (1943.), *Švejk u Drugom svjetskom ratu* (1944.) itd. (Žmegač, 2005: 149; Stamać, 2015: 10).

2. Drama Majka Courage i njezina djeca

Drama Majka Courage i njezina djeca, s podnaslovom Kronika iz Tridesetogodišnjeg rata, smatra se vrhuncem Brechtova dramskoga stvaralaštva. Brecht je s pisanjem drame započeo između 27. i 29. rujna 1939. godine, a završio ju je početkom studenoga iste godine. Kao inspiracija za pisanje drame Brechtu je poslužio lik kantinerke Lotte Svärdiz djela Priče zastavnika Ståla čiji je autor Johan Ludvig Runeberg (Kostić, 1976: 183). Sama je drama premijerno prikazana 19. travnja 1941. godine u Zürichu, gdje je ostvarila veliki

uspjeh kod publike i kritike (GBA 6, 1989: 392, navedeno u Mitrevski, 2020: 51). Osam godina kasnije u Istočnom je Berlinu održana prva poslijeratna premijera predstave. Za razliku od ciriške premijere, kada je predstavu režirao Leopold Lindberg, berlinsku su inačicu režirali Erich Engel te sam Brecht (Kostić, 1976: 183). Ona je, baš poput ciriške, dobila mnoštvo pozitivnih komentara, ali je izazvala i pokoju kontroverzu (Knopf, 1996 navedeno u Mitrevski, 2020: 53).

Drama se „sastoji od dvanaest dijelova označenih brojkama, iza kojih redovito slijedi neki kratki opis vremena, mjesta i radnje, uz poneki komentar“ (Solar, 1997: 260). U središtu drame nalazi se lik Anne Fierling, vojne krčmarice, koja je poznatija pod nazivom Majka Hrabrost. Ona zajedno sa svoje troje djece, sinovima Eilifom i Švicarskim Sirom te kćeri Kattrin, u jeku Tridesetogodišnjega rata (1618. – 1648.) kreće za vojskom s ciljem zarade na sitnoj trgovini (*Stamać, 2015: 11–12*). Pritom „postaje žrtvom zablude da rat može donijeti korist 'malom čovjeku““, odnosno „ne prestaje vjerovati u mogućnost da iz rata može izvući neku dobrobit“ (Bobinac, 2004: 343). Ona svojim postupcima potpomaže rat te joj on na koncu uzima djecu. Ante Stamać najbolje opisuje Anne Fierling kada kaže kako je ona „profesijom ratna hijena“, a „sudbinom životna gubitnica“ (*Stamać, 2015: 11*).

Kada se govori o drami Majka Courage i njezina djeca, bitno je istaknuti kako ona predstavlja jedno od najznačajnijih djela epskoga kazališta. Riječ je o kazalištu kojega su, kako piše na Hrvatskoj enciklopediji, 1920-ih započeli upravo Brecht i, u radu spomenuti, Erwin Piscator, a koje se „suprotstavlja aristotelovskim mjerilima jedinstva vremena i radnje“ (Hrvatska enciklopedija, Epsko kazalište, 2021). Potonje je vidljivo upravo u drami Majka Courage i njezina djeca, gdje se radnja odvija u mnogim mjestima diljem sjeverne Europe i od 1624. do 1636. godine. Nadalje, jedno od obilježja epskoga kazališta jest to što ono, najjednostavnije rečeno, spaja obilježja drame i epike. Tako se, u epskom kazalištu, dramska radnja izjednačava s fabulom. Sukladno tomu, nema klasične dramske kompozicije niti dramske napetosti. Priča je ovdje itekako važna, no ona se odvija na „epski način“, odnosno, kao što je gore navedeno, ona obuhvaća veliki vremenski raspon, više prostora, a događaji se odvijaju u nizu osamostaljenih prizora (PahićGrobenski, 2015: 118–119).

Osim spomenutoga, bitno je istaknuti kako je Brechtovo kazalište društveno angažirano kazalište, što je dakako vidljivo na primjeru ovdje obrađene drame. Tako UlrichKittstein ističe kako je epsko kazalište „usmjereno k onim slojevima društva kojima je

promjena najpotrebnija, a to su potlačeni, ugnjetavani i obespravljani“ (Kittstein, 2008 navedeno u Mitrevski, 2020: 42). Brechtova djela na vidljivo iznose naopake ljudske vrijednosti te sugeriraju kako je upravo čovjek, odnosno društvo čiji je on član, uzrok svega zla na svijetu. Kako bi potaknuo gledatelje na promjene unutar društva, odnosno kako bi ostvario svoje prosvjetiteljske ciljeve, Brecht je razradio dramaturško sredstvo poznato pod nazivom efekt začudnosti (njemački *Verfremdungseffekt*) (Mitrevski, 2020: 42–43). Isto je zaduženo za razaranje scenske iluzije, ali i iluzije kako su svijet i društvo nepromjenjivi. Zahvaljujući njemu, Brecht pojedine društvene pojave koje su naizgled normalne, kao što je u slučaju drame *Majka Courage i njezina djeca* rat, prikazuje iz začudnih kutova, čime želi pokazati kako su one zapravo nenormalne te da ih je potrebno mijenjati. Efekt začudnosti odnosi se i na tehniku glume. Tako se glumac ne poistovjećuje sa svojom ulogom, nego se od nje distancira. Njegova je zadaća gledatelju objasniti lik koji tumači te ga na koncu potaknuti na razmišljanje (PahićGrobenski, 2015: 119). Sukladno tomu, gledatelj, prema Brechtu, treba doći do zaključka kako se takvo što „ne smije činiti“, odnosno da takva događanja trebaju prestati (Brecht, navedeno u Solar, 1997: 257). Za kraj, bitno je istaknuti

kako se Brechtovo dramaturško sredstvo očituje i u songovima koji su sastavni dio drame *Majka Courage i njezina djeca*. Tina Varga Oswald i Ana Gorup ističu kako se spomenuti songovi mogu „okarakterizirati kao poetski komentari koji su upućeni publici“ te da se oni „pojavljuju u situacijama kada se događa nešto grozno kako bi se maknuo naglasak sa svakodnevnih ratnih katastrofa“ (Varga Oswald i Group, 2021: 694).

3. Povijesni kontekst drame *Majka Courage i njezina djeca*

3. 1. Antifašistička drama

Kao što je u radu već istaknuto, Brecht je bio pisac antifašističkoga usmjerenja, koji je zbog te činjenice u emigraciji proveo ukupno četrnaest godina svoga života (1933. – 1947.). Tih je godina napisao drame „koje se ubrajaju u najviše dosege njegova stvaralaštva“, odnosno „komade koji danas sačinjavaju kanon svjetske književnosti“ (Bobinac, br. 55/56, 2013: 112). Mnoge su od njih, što ne treba čuditi, bile jasno usmjerene protiv nacifašizma i militarizma (Hrvatska enciklopedija, Bertolt Brecht 2021), to jest Brecht se u njima „izravno referira na nastanak i uspon nacifašističkoga pokreta, pri čemu je naglasak uglavnom stavljao na njegovu prepletenost s kapitalističkim privrednim sustavom i na

okolnosti što je on, osvojivši vlast, uveo svekoliki teror na unutrašnjem planu te izazvao i raspirio globalnu ratnu katastrofu“ (Bobinac, br. 55/56, 2013: 112). Upravo je drama *Majka Courage i njezina djeca* primjer opisane antifašističke drame, ali i antiratne drame u kojoj autor iznosi duboku osudu povijesnih zbivanja kojima svjedoči, ali i društva koje ista zbivanja uvjetuje (Solar, 1997: 263). Tako je Brecht o nastanku iste napisao sljedeće: „Pišući mislio sam na to kako će se s pozornice nekoliko velikih gradova čuti opomena da se tikve razbijaju o glavu onome tko ih s vragom sadi (...), da velike poslove u ratovima ne vode mali ljudi. Da rat, koji je produžetak poslova drugim sredstvima, ljudske vrline čini smrtonosnima za one koji ih posjeduju. Da za borbu protiv rata nikakva žrtva života nije prevelika“ (Brecht, navedeno u Kostić, 1976: 184).

3. 2. Tridesetogodišnji i Drugi svjetski rat

U središtu drame *Majka Courage i njezina djeca* nalazi se motiv rata, što ne iznenađuje s obzirom na to da je riječ o, kako je u radu već naglašeno, antiratnoj drami. Podnaslov drame, *Kronike iz Tridesetogodišnjeg rata*, jasno daje do znanja kako je radnja drame smještena u razdoblju Tridesetogodišnjeg rata koji je trajao od 1618. do 1648. godine (Stamać, 2015: 10). Riječ je o

ratu koji predstavlja najveći sukob katolika i protestanata. Glavno poprište sukoba bila je Njemačka, gdje su katoličke zemlje bile udružene u Katoličku ligu nastalu 1609. godine. Ista je podržavala careve iz kuće Habsburg. Nasuprot njoj, protestantske njemačke države tvorile su Protestantsku Uniju(1608.) kojoj je, uz druge europske protestantske države, podršku pružila i katolička Francuska koja je time nastojala oslabiti Habsburgovce. Odnos između *Lige* i *Unije* redovito je bio na rubu incidenta sve do 1618. godine kada je na koncu započet rat. Naime, u svibnju te godine, nezadovoljni vjerskom politikom kralja Ferdinanda II. Habsburškoga (1617. – 1637.), izrazito netolerantnom prema protestantima, češki su protestanti napali kraljeve namjesnike, bacivši ih kroz prozor praške gradske vijećnice. Opisani je događaj u povijesti ostao upamćen kao *praška defenestracija*. Česi su za novoga kralja izabrali falačkoga kneza, protestanta Fridrika V. (1619. – 1620.). U rat koji je potom uslijedio uključila se većina europskih zemalja, a najteže posljedice iskusila je Njemačka čiji je broj stanovništva, kao rezultat ratnih strahota, bio prepolovljen na pola i čije je gospodarstvo bilo potpuno upropašteno (Hrvatska enciklopedija, Tridesetogodišnji rat, 2021).

Dakako, opisani rat Brechtu je poslužio kao alegorija za Drugi svjetski rat, koji je u

vrijeme pisanja drame bio tek u svojim začecima. Naime, Brecht je, kao što je već spomenuto, dramu započeo pisati krajem rujna 1939. godine. Ono što ga je potaknulo na pisanje jest njemački napad na Poljsku koji je započeo ni manje ni više nego 1. rujna iste one godine kada Brecht počinje s pisanjem (Salman, br. 2, 2017: 15). Spomenuti napad označio je početak Drugoga svjetskog rata, a iza samoga napada krio se Hitlerov zahtjev upućen Poljskoj. Naime, on je od nje tražio da mu ustupi luku Danzig i koridor koji je odvajao dva dijela Njemačke. Poljska je, računajući na obećanu pomoć zapadnih saveznika, odbila popustiti tim zahtjevima čime je pružila Hitleru povod za napad. Dana 3. rujna 1939. godine Velika Britanija i Francuska objavljuju rat Njemačkoj, a uz njih to čine i bivši britanski dominioni i članice Commonwealtha čime rat dobiva svjetski karakter (*Predvečerje rata i Drugi svjetski rat (1936. – 1945.)*, 2008: 248-250). U samoj drami vidljive su i aluzije na opisani povijesni događaj. Tako u opisu prve slike stoji „kako vojskovođa Oxenstjernaskuplja po Dalarni čete za pohod na Poljsku“ (Brecht, 2015: 17). Nadalje, u istoj se slici, pak, vrbovnik i narednik žale na slabi uspjeh kada je u pitanju novačenje vojnika za ratni pohod na Poljsku (Kostić, 1976 :185). Na koncu, odabir Tridesetogodišnjega rata kao vremena odvijanja radnje trebao je poslužiti

kao svojevrsna opomena na to da rat prožima sve pore društva te urušava ljudske vrijednosti i dostojanstvo što rezultira bijedom, smrću i pustoši. Za navedeno je pravi primjer Njemačka koja je nakon Tridesetogodišnjega rata bila u rasulu (PahićGrobenski, 2015: 120). Dakako, Brechtovo poimanje rata, kao nečega krvavoga i mračnoga, u potpunosti se kosilo s tadašnjim javnim mnijenjem koje je bilo pod utjecajem nacifašizma. Tako je, između ostaloga, fašistički vođa Benito Mussolini smatrao kako „rat uzdiže na najviši stupanj sve ljudske snage i udara pečat plemenitosti narodima koji posjeduju takvu vrlinu da se suoče s ratom (...)“ (Mussolini, navedeno u *Predvečerje rata i Drugi svjetski rat (1936. – 1945.)*, 2008: 243).

Sve to na što je Brecht svojom dramom htio ukazati na kraju se u najgorem mogućem scenariju obistinilo. U Drugom je svjetskom ratu, koji je bio okončan 1945. godine, stradalo ukupno 50 milijuna ljudi, od čega najviše u SSSR-u i Njemačkoj, dok je u odnosu na broj stanovnika najviše poginulih bilo u Poljskoj. Uz to, ranjeno je oko 35 milijuna, a ratni izdatci zaraćenih država iznosili su 60-70 % njihova nacionalnoga dohotka. Rat je sa sobom donio i golema materijalna razaranja, a u mnogim su zemljama ljudi umirali od gladi, siromaštva i zaraznih bolesti (*Encyclopedia Britannica, World War II., 2021*).

3. 3. Rasna politika

Na ton i temu drame *Majka Courage i njezina djeca* utjecale su i odredbe Hitlerove rasne politike. Tako Jan Knopf ističe kako navedeno poglavito dolazi do izražaja u prvoj slici drame gdje vrbovnik i narednik vode razgovor s Majkom Courage (Knopf, 1996 navedeno u Mitrevski, 2020: 50). Prema Mihaelu Burleighu „rasna politika nacionalsocijalističke Njemačke predstavljala je skup zakona i politika koji su se provodili u nacionalsocijalističkoj Njemačkoj u razdoblju od 1933. do 1945. godine“. Spomenuti su zakoni i politike „izgrađeni na temelju specifične rasne različitosti koja potvrđuje superiornost arijske rase“ (Burleigh, 2012 navedeno u Nuhanović, 2020: 23). U prvom su planu bili usmjereni protiv Židova, no odnosili su se i na Rome, veliku većinu Slavena te općenito na one koji su živjeli u Europi, ali nisu bili čistoga europskog podrijetla (Fontet, 1995, prema Nuhanović, 2020: 24). Koliko su bile katastrofične posljedice takve politike govori i činjenica da je u Drugom svjetskom ratu stradalo ukupno 6 milijuna Židova (Hrvatska enciklopedija, Holokaust, 2021). Upravo su rasna politika i njezine provedbe, u

prvom planu holokaust,³² pravi indikatori ratne dehumanizacije, iste one s kojom se i Majka Courage susreće kada primjerice nailazi na vojnika koji s nevjerojatnom lakoćom siju smrt, strah i očaj.

3. 4. Kapitalizam

Kao što je u radu već istaknuto Brecht je, 1920-ih, prihvatio marksistički svjetonazor koji se razvio iz ideja Karla Marxa (1818. – 1883.) i njegovih istomišljenika, ponajprije Friedricha Engelsa (1820. – 1895.). Marksizam je, najjednostavnije rečeno, politička teorija koja istražuje zakone razvitka prirode i društva te oblikuje teoriju besklasnoga društva. Marksizam nastoji dokazati kako se sva dotadašnja povijest kretala u klasnim suprotnostima i borbama između vladajućih (robovlasnici, feudalci, kapitalisti) i podređenih slojeva (robovi, kmetovi, radnici). Njegov je konačni cilj ostvariti besklasno društvo u kojemu bi čovječanstvo iskoristilo svoje mogućnosti za napredak bez međusobnoga ugnjetavanja, to jest društvo lišeno okova kapitalizma (*Encyclopedia Britannica*, Marxism, 2021). U skladu s tim, Brecht u svojoj drami *Majka Courage i njezina djeca* oštro kritizira kapitalizam, društveno-

³² Holokaust je naziv za sustavni progon i uništenje Židova i drugih nearijevskih naroda u razdoblju između 1933. do 1945. godine (Hrvatska enciklopedija, 2021.).

ekonomsko uređenje koje se temelji na slobodnoj inicijativi, privatnome vlasništvu te optičaju kapitala i radne snage. Cilj je Brechtov pokazati kako kapitalizam, to jest želja za profitom, na ljude utječe tako da oni zanemare temeljne ljudske vrijednosti, odnosno bivaju otuđeni. Naime, Marx smatra kako je u kapitalističkom društvu proizvođaču otuđen proizvod njegova rada, što dovodi do toga da se čovjeku otuđuje i sâm rad te mu proizvodna djelatnost postaje tuđom, teškom i mučnom. Na koncu, čovjek se tako otuđuje od svoje ljudske biti, ali i drugoga čovjeka (Das, br. 3, 2021: 24–25). Pravi je primjer toga Anne Fierling, kojoj je prioritet njezina trgovina. Zbog profita se, kako sama objašnjava, „provezla kroz zaštitnu vatru s pedeset štruca kruha u kolima“. Iste su počele pljesniviti te je bilo krajnje vrijeme da ih proda (Brecht, 2015: 19). Pritom ona nije razmišljala što će biti s njezinom djecom ako se njoj štogod dogodi, ali ni o tome što će nekome prodati pljesnivi kruh, čime Brecht jasno sugerira kako s razvojem kapitalizma opada čovjekoljublje (PahićGrobenski, 2015: 121). Da joj je posao na prvom mjestu, vidljivo je i u trećoj slici, gdje se „Majka Courage prividno odriče sina, a potom nastoji prodati kola kako bi ga tim novcem oslobodila; međutim, pritom se predugo cjenka te joj katolici ubijaju sina“ (Bobinac, 2004: 343). Na koncu, Majka

Courage drži kako je svršetak rata poguban i to iz toga razloga što više neće stjecati novčanu korist koju joj ratne strahote donose. Zaslijepljenost kapitalom Majku Courage onemogućuje da spozna kako rat predstavlja nešto što treba osuđivati, a ne podupirati, a upravo tu poruku Brecht želi poslati svojim djelom.

3. 5. Religija

Osim što se drama *Majka Courage i njezina djeca* može interpretirati kao svojevrsna kritika kapitalističke privrede, isto se može reći i za religiju što ne treba čuditi s obzirom na to da je Brecht, kao što je gore istaknuto, bio pristaša marksizma. Prema Karlu Marxu religija je „opijum naroda“. Za njega oslobađanje čovjeka od religije, kako piše Željko Pavić, predstavlja „oslobađanje uma od njegova egzistirajućega neumnog oblika i istodobno oslobađanje društva od srednjovjekovnih odnosa“, to jest „oslobađanje od religije trebalo bi otvoriti put društvu u kojemu najviša vrijednost nije nešto izvanljudsko i izvansvjetovno, već čovjek sam“ (Pavić, br. 2 (15), 2018: 36). Isto navodi i Mustapha Bala Ruma te još nadodaje kako za Marxa religija predstavlja diverzantski trik stvoren od strane vladajućih klasa s ciljem

odvratanja pažnje radništva od ugnjetavanja kojem ih vladajuće klase izlažu (Ruma, 2013: 8). Navedeno je vidljivo i iz same drame. Prije svega, Tridesetogodišnji rat predstavlja rat dviju kršćanskih konfesija, gdje i jedna i druga strana opravdavaju rat time što se bore za Boga, a ne vlastite političke i gospodarske interese. Dakako, u toj borbi gube humanost, odnosno zanemaruju temeljne vrijednosti konfesija za koje se bore te svjesno žrtvuju živote „malih ljudi“. Tako vojskovođa u drugoj slici hvali Eilifa za njegova ratna zlodjela i to tako što ih opravdava time što su izvedeni za Boga: „izveo si junačko djelo, kao običan vojnik, a što si učinio, učinio si Bogu, i to u vjerskom ratu (...)“ (Brecht, 2015: 30). Nadalje, u drami se ističe lik vojnoga župnika, koji predstavlja religiju općenito, to jest njezinu apsurdnost (Ruma, 2013: 9). Tako vojni župnik Tridesetogodišnji rat definira kao „vjerski rat“, koji se „vodi za vjeru“ te je „dakle Bogu ugodan“ (Brecht, 2015: 43). On je u drami prikazan kao licemjer koji svojim postupcima pridonosi ratnim strahotama, koje se kose s temeljnim vrijednostima obiju konfesija, kao što su zajedništvo i ljubav, te koji je spreman sakriti svoj vjerski identitet kako bi preživio u ratu za koji, paradoksalno, tvrdi da je svet (Barica Pahić, 2015: 124). Isto tako, u liku vojnoga župnika vidljiva je aluzija na nacističku propagandu (Knopf, 1996 navedeno

u Mitrevski, 2020: 50). Naime, on doprinosi ratu, odnosno njegovom razvoju, tako što ga konstantno među pučanstvom propagira i to time što ističe, kao što je već napisano, kako je riječ o ratu koji Bog svojom milošću podupire. Naravno, puk njegovo gledište prihvaća s uvjerenjem kako je to jedino ispravno. Dakako, nacistička je propaganda, predvođena Hitlerovim bliskim suradnikom i ministrom propagande Josephom Goebbelsom, imala puno veće razmjere, no cilj je bio isti – manipulacija masama. Posredstvom radija, filma, tiska, kazališta itd. propagandni aparat nacističke njemačke kontrolirao je sve segmente života pojedinca i ništa nije prepuštao slučaju. Cilj je bio uvjeriti masu kako su Hitler i njegova stranka najbolja opcija za njih, u čemu su na koncu uspjeli (Skočilić, br. 4, 2007: 32).

Lik vojnoga župnika možemo interpretirati i kao kritiku Katoličke i Protestantske Crkve, poglavito u Hitlerovoj Njemačkoj, koje su u međuraću te Drugom svjetskom ratu bile poprilično pasivne s obzirom na događanja koja su se u potpunosti kosila s onim za što se one zalažu. Doduše, u obje je Crkve u navedenom razdoblju bila prisutna kritika nacističke rasne ideologije. Isto tako, u obje su se pojavili pokreti koji su branili one članove Crkve koji su prema rasnoj politici smatrani „nearijevcima“. Međutim, unatoč

tomu u cijelom tom razdoblju gotovo da nije bilo javnoga protivljenja rasnoj politici, u prvomplanu antisemitizmu,³³ ali i općenito ratnim zlodjelima, niti bilo kakve spremnosti crkvenih vođa da se suprotstave krvavom režimu (Holocaust Encyclopedia, 2021). Na tom tragu, sredinom šezdesetih godina 20. stoljeća povela se oštra polemika koja se odnosila na odgovornost Katoličke Crkve u pogledu nacifašističke diktature, a „posebno o šutnji pape Pija XII. (1939. – 1958.) glede istrebljenja Židova“ (*Predvečerje rata i Drugi svjetski rat (1936. – 1945.)*, 2008: 244).

Zaključak

Drama *Majka Courage i njezina djeca* jedna je od najpoznatijih drama Bertolta Brechta. Sama drama aludira na agresivnu ratnu politiku Hitlerove Njemačke što i ne čudi, s obzirom na to da je Brecht u povijesti ostao upamćen kao gorljivi protivnik nacifašističkoga pokreta, ali i pobornik marksizma. Cijelu dramu prožima motiv rata što je uvjetovano povijesnim okolnostima. Naime, vrijeme radnje drame smješteno je u razdoblje Tridesetogodišnjega rata koji je pustošio Europu od 1618. godine do 1648. godine.

³³ Pojam koji označava iracionalnu i neutemeljenu mržnju te negativan stav prema Židovima (Hrvatska enciklopedija, 2021).

Poprište ratnih zbivanja pretežito je bio njemački teritorij koji je završetkom rata bio potpuno devastiran. Upravo je Brecht odabrao Tridesetogodišnji rat kao opomenu za ono što slijedi ako se Drugi svjetski rat, koji je u trenutcima pisanja drame bio na svom početku, nastavi. Brecht je bio svjestan toga kako je „povijest učiteljica života“ te da iz ovoga, ali i bilo kojega drugoga rata ne može, osim bijede, smrti i očaja, ništa dobro proizaći. Međutim, rat se nastavio, a svijet je postao bojno polje obojeno mračnom nacističkom ideologijom.

Nadalje, Brecht se u drami referira i na Hitlerovu rasnu politiku koja je pravi primjer toga koliko je malo potrebno čovjeku da pregazi temeljne ljudske vrijednosti. Uz to je u drami vidljiva kritika kapitalizma i to u duhu marksizma, političke teorije koja sve više dolazi do izražaja početkom 20. stoljeća i koja uvelike utječe na Brechta. Prema Brechtu, rat nastaje kao posljedica kapitalizma koji rezultira čovjekovim otuđenjem od njegove ljudske biti, ali i drugoga čovjeka. To je prvenstveno vidljivo u liku Majke Courage koja živi u uvjerenju kako će joj rat donijeti profit, čak i onda kada joj on uzima djecu.

Brecht se u drami, prvenstveno kroz lik vojnoga župnika, osvrnuo i na religiju i njezin utjecaj u ratovima. Tako je u drami istaknuto kako je Tridesetogodišnji rat „Bogu ugodan“ te da se on „vodi za vjeru“ čime pojedinci

opravdavaju rat općenito, ali i njegove krvave ishode. Brecht, dakako, osuđuje takav pristup te smatra kako se rat ničim ne može opravdati, a ponajprije ne Bogom. Osim toga, u drami je lik vojnoga župnika prikazan kao licemjer koji se ne libi prešutjeti vlastiti vjerski identitet kako bi preživio. Time Brecht sugerira na Katoličku i Protestantsku Crkvu koje su u vrijeme međuraća i Drugoga svjetskog rata bili pasivni promatrači stravičnih događanja kojima su svjedočili, a koji su se kosili temeljnim načelima i jedne i druge konfesije.

Na koncu, može se reći kako drama u suštini predstavlja duboku osudu društva koje postavlja temelj ratnim sukobima, a pritom, kao što je iz rada vidljivo, obiluje referencama na povijesna zbivanja kojima autor svjedoči i koja su ga uostalom potaknula na pisanje iste.

Summary

Historical context of the play Mother Courage and Her Children

Bertolt Brecht is one of the most famous German writers remembered as an ardent critic of the historical events he witnessed. The latter is primarily evident in his drama Mother Courage and Her Children. Accordingly, this paper aims to analyze the historical context of

the mentioned play and look back at historical events that influenced Brecht's work. The work itself starts from the thesis that Brecht, in the play Mother Courage and Her Children, expresses a resounding condemnation of war, German racial politics, capitalist economy, and religion in whose name, most often, wars are fought. The paper will first focus on Brecht's biography and his work, where the main determinants of the aforementioned play will be presented, followed by a chapter that represents the core of the work, which is directly related to the analysis of the historical context. The paper will conclude by asserting Mother Courage and Her Children as a true anti-war drama colored by the harsh truths of Brecht's daily life.

Keywords: Bertolt Brecht, Mother Courage and Her Children, anti-war drama, Nazi Germany, capitalism

Popis literature i izvora

1. Bobinac, Marijan, 2004. Majka Hrabrosti i njezina djeca. U: Detoni-Dujmić, Dunja (ur.), *Leksikon svjetske književnosti: djela*. Školska knjiga, Zagreb, str. 343–344.
2. Bobinac, Marijan, 2013. Bertolt Brecht: Turandot 112. *Kazalište*, 16 (55/56), 112–117. Dostupno na:

- <https://hrcak.srce.hr/186265>(9. siječnja 2022.).
3. Brecht, Bertolt, 2015. *Majka Courage i njezina djeca: Kronika iz Tridesetogodišnjeg rata*. Katarina Zrinski, Varaždin.
 4. Das, Harsha H, 2021. *Capitalist Motives in Bertolt Brecht's Play Mother Courage and her Children*. *International Journal of Recent Advances in Multidisciplinary Topics*, 2 (3), 24–25. Dostupno na: <https://www.journals.resaim.com/ijram/article/view/564>(9. siječnja 2022.).
 5. Kostić, Predrag, 1976. *Drama i pozorište Bertolta Brehta*. Svjetlost, Sarajevo.
 6. Mitrevski, Ana, 2020. *Recepcija drama Bertolta Brehta u Srbiji*. Doktorski rad. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet. Dostupno na: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/17823> (9. siječnja 2022.).
 7. Nuhanović, Sanida, 2020. *Rasizam u vrijeme nacional-socijalizma 1933. – 1945*. Magistarski rad. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet. Dostupno na: http://ff.unsa.ba/files/zavDipl/19_20/his/Sanida-Nuhanovic.pdf (9. siječnja 2022.).
 8. Pahić Grobenski, Barica, 2015. *Metodička raščlamba drame*. U: Ptiček, M. (ur.), *Majka Courage i njezina djeca: Kronika iz Tridesetogodišnjeg rata*. Katarina Zrinski, Varaždin, str. 118–124.
 9. Pavić, Željko, 2014. *Marxova rana kritika religije*. *Studialexicographica*, 8 (2(15)), 33–53. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/151134>(9. siječnja 2022.).
 10. *Predvečerje rata i Drugi svjetski rat (1936. – 1945.)*. *Europapress holding*, Zagreb, 2008.
 11. Ruma, Mustapha Bala, 2013. *Bertolt Brecht's Mother Courage and her Children as a critique of War and Religion*. Katsina: Umaru Musa Yar'adua University, Department of English and French. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/273134216_Brecht's_MOTHER_COURAGE_as_a_Critique_of_War_and_Religion(9. siječnja 2022.).
 12. Salman, A. L. Fahim Cheffat, 2017. *Bertolt Brecht's war condemnation in „Mother Courage and Her Children“*. *Journal of Al-qadisiyain arts and educational sciences*, 17(2), 12–17. Dostupno na: https://artes.iraqjournals.com/article_138596.html(9. siječnja 2022.).

13. Skočilić, Jasmina, 2007. Usporedba državne propagande u Njemačkoj i Velikoj Britaniji tijekom Drugog svjetskog rata. *Pro tempore*, (4), 31–39. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63290>(9. siječnja 2022.).
14. Solar, Milivoj, 1997. *Suvremena svjetska književnost*. Školska knjiga, Zagreb.
15. Stamać, Ante, 2015. Bertolt Brecht. U: Ptiček, M. (ur.), *Majka Courage i njezina djeca: Kronika iz Tridesetogodišnjeg rata*. Katarina Zrinski, Varaždin, str. 5–12.
16. Suvin, Darko, 1970. Uvod u Brechta. Školska knjiga, Zagreb.
17. Varga Oswald, T. i Group A. (2021) Pedagoška analiza obiteljskih odnosa ukontekstu epskoga teatra u drami Bertolta Brechta *Majka Hrabrost i njezinadjeca*. U: Nikolić, M. i Vantić-Tanjić, M., *Zbornik radova: XII Međunarodna naučno-stručna konferencija „Unapređenje kvalitete života djece i mladih“*. Tuzla: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih, str. 693–707.
18. Žmegač, Viktor, 2005. Bertolt Brecht. U: Detoni-Dujmić, Dunja (ur.), *Leksikon svjetske književnosti: pisci*. Školska knjiga, Zagreb, str. 149–150.
19. Wołoszański, Boguslaw, 2013. To okrutno stoljeće. Profil, Zagreb.

Internetski izvori

1. Brecht, Bertolt. *Encyclopaedia Britannica* (2021). Dostupno na <https://www.britannica.com/biography/Bertolt-Brecht> (9. siječnja 2022.).
2. Brecht, Bertolt. *Hrvatska enciklopedija* (2021). Dostupno na <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9369> (9. siječnja 2022.).
3. Brecht, Bertolt. *PoemHunter* (2012). Dostupno na <https://www.poemhunter.com/bertolt-brecht/biography/> (9. siječnja 2022.).
4. Epsko kazalište. *Hrvatska enciklopedija* (2021). Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=18176> (9. siječnja 2022.).
5. Holokaust. *Hrvatska enciklopedija* (2021). Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=25975> (9. siječnja 2022.).
6. Marxism. *Encyclopaedia Britannica* (2021). Dostupno na <https://www.britannica.com/topic/Marxism> (9. siječnja 2022.).
7. The German churches and the Nazistate. *Holocaust Encyclopedia* (2021). Dostupno na <https://encyclopedia.ushmm.org/content>

- [/en/article/the-german-churches-and-the-nazi-state](#) (9. siječnja 2022.).
8. Tridesetogodišnji rat. *Hrvatska enciklopedija* (2021). Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62253> (9. siječnja 2022.).
9. World War II. *Encyclopaedia Britannica* (2021). Dostupno na <https://www.britannica.com/event/World-War-II> (9. siječnja 2022.).